

**PARALINGVISTIK VOSITALARNING KOMMUNIKATIV JARAYON VA
NUTQIY STRATEGIYALARDAGI FUNKSIONAL AHAMIYATI**

Isomova Gulsanam Furqatovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada paralingvistik vositalarning nutqiy muloqot jarayonidagi o'rni, ularning funksional-semantik va pragmatik xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida lisoniy (verbal) va nolisoniy (noverbal) vositalarning o'zaro integratsiyalashuvi, paralingvistik birliklarning nutqiy intentsiyani aniqlashtirish hamda kommunikativ samaradorlikni ta'minlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, kinezik, prosodik va grafik vositalarning nutqiy strategiyalardagi funksional ahamiyati zamonaviy tilshunoslik yondashuvlari asosida asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar : *paralingvistika, noverbal kommunikatsiya, nutqiy muloqot, kinezika, prosodika, nutq madaniyati, pragmalingvistika, kommunikativ intentsiya.*

Abstract: *This article analyzes the role of paralinguistic means in the process of speech communication, their functional-semantic and pragmatic properties from a scientific and theoretical perspective. The research highlights the mutual integration of verbal and non-verbal means, the role of paralinguistic units in clarifying speech intention and ensuring communicative effectiveness. Also, the functional significance of kinesic, prosodic and graphic means in speech strategies is substantiated on the basis of modern linguistic approaches.*

Keywords: *paralinguistics, nonverbal communication, speech communication, kinesics, prosody, speech culture, pragmalinguistics, communicative intention.*

Аннотация: *В данной статье анализируется роль паралингвистических средств в процессе речевой коммуникации, их функционально-семантические и прагматические свойства с научно-теоретической точки зрения. Исследование подчеркивает взаимную интеграцию вербальных и невербальных средств, роль паралингвистических единиц в уточнении речевого намерения и обеспечении коммуникативной эффективности. Также на основе современных лингвистических подходов обосновывается функциональное значение кинетических, просодических и графических средств в речевых стратегиях.*

Ключевые слова: *паралингвистика, невербальная коммуникация, речевая коммуникация, кинесика, просодия, речевая культура, прагмалингвистика, коммуникативное намерение.*

KIRISH

Zamonaviy antropotsentrik tilshunoslikda nutq hodisasi faqatgina leksik-grammatik birliklar yig'indisi sifatida emas, balki murakkab psixolingvistik, pragmatik va ijtimoiy-

madaniy jarayon sifatida talqin qilinadi. Insonlar o'rtasidagi muloqot jarayonida axborotning to'liq va aniq uzatilishi nafaqat lisoniy vositalar, balki nutqqa hamroh bo'luvchi nolisoniy omillarga ham bevosita bog'liqdir.

Nutq jarayonida so'zlovchi tomonidan berilayotgan axborot tinglovchi tomonidan faqat so'zlar orqali emas, balki ovoz ohangi, pauza, mimika, imo-ishoralar kabi paralingvistik vositalar orqali ham qabul qilinadi. Shu sababli paralingvistik birliklarni pragmalingsvistik va kognitiv nuqtayi nazardan o'rganish bugungi kun tilshunosligining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Paralingvistika — nutqiy muloqot jarayonida lisoniy birliklarga hamroh bo'ladigan, biroq tilning strukturaviy tizimiga kirmaydigan nolisoniy vositalar majmuidir. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, insoniyat tarixining dastlabki bosqichlarida muloqot asosan tana harakatlari va tovush signallari orqali amalga oshirilgan bo'lib, verbal til keyinchalik shakllangan.

Bugungi kunda paralingvistik vositalar nutqiy aktning ajralmas komponenti sifatida qaraladi va ular lisoniy ma'noni aniqlashtirish, kuchaytirish yoki modifikatsiya qilish funksiyasini bajaradi.

Paralingvistik vositalarning funksional tasnifi :

1. Fonetik (Prosodik) vositalar.

Prosodik vositalarga nutq melodikasi, intonatsiya, pauza, urg'u, ovoz tembri va intensivlik kiradi. Ushbu vositalar so'zlovchining emotsional holatini, subyektiv munosabatini hamda nutqiy maqsadini ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, bitta gap intonatsiya yordamida buyruq, iltimos, tahdid yoki kinoya ma'nosini olishi mumkin. Pauzalarning o'rni esa nutqdagi mantiqiy urg'uni belgilab, tinglovchining diqqatini asosiy axborotga qaratadi. Paralingvistik vositalar nutqda nafaqat axborot uzatish, balki emotsional holatni boshqarish vazifasini ham bajaradi.

2. **Kinezik vositalar:** Kinezik vositalarga mimika, pantomimika va imo-ishoralar kiradi. Ushbu birliklar vizual axborot manbai sifatida nutqning denotativ va konnotativ ma'nosini to'ldiradi. Kinezik harakatlar ko'pincha so'z bilan ifodalanmagan yashirin ma'noni, ya'ni podtekstni yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, ular muloqotdagi psixologik masofani qisqartirib, kommunikativ to'siqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

3. **Grafik paralingvistik vositalar:** Yozma nutqda punktuatsiya belgilarining o'rni, shriftlar, bo'shliqlar va grafik belgilar ham paralingvistik vazifani bajaradi. Ushbu vositalar matnning emotsional-ekspressiv bo'yoyqordorligini oshirib, semantik yaxlitlikni ta'minlaydi hamda muallif munosabatini ifodalashga xizmat qiladi.

Nutqiy strategiyalarda paralingvistik birliklarning roli: Nutqiy muloqot jarayonida paralingvistik vositalar kommunikativ niyatni (intentsiyani) aniqlashtirish va nutqning pragmatik yo'nalishini belgilash imkonini yaratadi. Nutq madaniyati nuqtayi nazaridan, paralingvistik birliklarning vaziyat va kontekstga mos qo'llanishi muloqot samaradorligini ta'minlaydi. Aksincha, noto'g'ri tanlangan ohang yoki noo'rin imo-ishora kommunikativ

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

tushunmovchilik va ziddiyatga olib kelishi mumkin. Shu bois paralingvistik vositalar so'zlovchining ijtimoiy-madaniy saviyasi, psixologik holati va nutqiy kompetensiyasini namoyon etuvchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalarga kelindi:

Integrallik: Paralingvistik vositalar lisoniy birliklar bilan uzviy bog'langan holda nutqning semantik va pragmatik yaxlitligini ta'minlaydi.

Konkretlashuv: Verbal axborot paralingvistik omillar orqali aniqlashtiriladi va o'zining kommunikativ yo'nalishini topadi.

Dekodlash: Ushbu vositalar so'zlovchi niyatining tinglovchi tomonidan to'g'ri va aniq qabul qilinishiga xizmat qiladi.

Amaliy ahamiyat: Paralingvistikani o'rganish tilshunoslik bilan bir qatorda nutq madaniyati, pedagogik muloqot va madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mavlonova D. Paralingvistik vositalarning muloqotdagi o'rni va ahamiyati. – Toshkent, 2025.
2. Nurmonov A. Tanlangan asarlar. 1–2-jildlar. – Toshkent: Akademnashr, 2012.
3. Mahmudov N. Nurli manzillar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
4. Trager G. L. Paralanguage: A First Approximation. // Studies in Linguistics, 1958.
5. Pease A. Body Language. – London: Orion, 2002.
6. Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. – Toshkent, 2013.

